

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Stockholm 2010-05-24
Ert dnr Ku 2010/292/KV
Vårt dnr 5-21/10

Remissvar

Spela samman – en ny modell för statens stöd till regional kulturverksamhet (SOU 2010:11)

Sammanfattning

Nämnden för hemslöjdsfrågor, NFH, ställer sig i huvuddrag bakom kultursamverkansmodellen när det gäller betänkandets förslag angående de statliga bidragen till läns-hemslöjds-konsulentverksamheten. NFH vill dock understryka den viktiga roll som samverkansrådet kommer att spela och att nämndens sakkompetens blir representerad i detta råd. Att det i villkoren för statsbidrag föreslås stå inskrivet främjande av hemslöjdsverksamhet är positivt. Nämnden vill framhålla läns-hemslöjds-konsulenternas viktiga roll i det hemslöjdsfrämjande arbetet utifrån såväl ett kulturpolitiskt perspektiv som ett kvalitets- och kunskapsperspektiv.

NFH vill betona behovet av den utredning, som betänkandet ställer sig bakom, om hur det nationella stödet till hemslöjdsverksamhet i övrigt bör se ut. Att administrera läns-hemslöjds-konsulentmedlen är bara en del av nämndens verksamhet. Ca 80% av arbetet vid nämndens kansli kvarstår. Där ingår att samordna, initiera, kvalitetssäkra och följa upp aktiviteter som stärker hemslöjden i hela landet samt att administrera nämndens övriga bidragsmedel: till rikskonsulenter, medel till samordning genom fortbildnings- och informationskonferenser, projektmedel samt medel till Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund, SHR. Utredningen bör belysa och ge förslag till olika lösningar på NFHs framtida nationella uppdrag, ansvar och organisatoriska form. Nämnden ser gärna att regeringen medverkar till detta.

När det gäller bidragshanteringen under modellens successiva införande bedömer NFH att det är lämpligare att inledningsvis låta medlen under anslagsposten *Konsulentmedel* ligga kvar hos NFH.

Inledning

Nämnden för hemslöjdsfrågor, NFH, har med stort intresse följt kultursamverkansutredningens arbete, haft uppe frågan på nämndens agenda samt haft seminarium kring betänkandet då det berör väsentliga delar av nämndens uppdrag och arbetsfält. Utredningens förslag innebär att det kulturpolitiska landskapet kommer att förändras. Nämnden har läst förslaget med intentionen att se hemslöjdens möjligheter till utveckling och förnyelse i denna nya landskapsbild.

NFH inleder remissvaret med att teckna en kort beskrivning av hemslöjden som politikområde för att därefter ge synpunkter och kommentarer till de olika kapitlen i ”Spela samman” som berör nämndens verksamhetsfält.

Hemslöjden som politikområde

En viktig utgångspunkt för att definiera hemslöjdens politikområde är bakgrunden till att NFH blev en självständig myndighet 1981. Nämndens viktigaste uppgift var och är att ha en helhetssyn på hemslöjdens frågor och beakta såväl ett kulturarvs- och kunskapsförmedlande perspektiv som ett näringsperspektiv. I 1977-års hemslöjdsutredning betonades samspelet mellan verksamhetens mångfacetterade delar: en del i offentlig regi, en del i form av idéburet arbete genom den ideella hemslöjdsrörelsen och en del som producerande näringsverksamhet. Genom NFH skulle både verksamhetens särart och komplexitet säkras. NFH tillhörde fram till 1992 Näringsdepartementet, vilket markerar hemslöjdens starka koppling till en småskalig produktionsform. NFHs uppdrag är också att ta tillvara ett handlingsburet kultur- och kunnighetsarv genom att utveckla och förnya detta. Det sistnämnda har aktualiserats ytterligare genom förslaget att genomföra Unescos konventionen om det immateriella kulturarvet och genom NFHs samarbete med Institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet angående en ny kandidatutbildning i slöjd och kulturhantverk med inriktning mot ledarskap.

Mot denna bakgrund arbetar NFH med ett mycket brett kulturbegrepp och är väl förtrogen med områden som 2007-års kulturutredning och regeringens proposition ”Tid för kultur” lyfter fram. Begrepp som kulturella och kreativa näringar, samverkan med det civila samhället samt kopplingar till hållbar utveckling och kulturens betydelse för hälsan är välkända inom hemslöjden. Vi bedömer att våra erfarenheter från dessa områden har stor betydelse inför framtiden och ser möjligheter att utveckla slöjden utifrån dessa olika aspekter.

Spela samman – en ny modell ...

4. Utgångspunkter för statens framtida stöd till regional kulturverksamhet

En fråga som utredningen tar upp gäller hur det statliga ansvaret ska definieras inom ramen för den nya modellen. Det finns all anledning att denna frågeställning problematiseras och fördjupas då den nya modellen kräver att staten intar en ny roll. Hur ska staten och dess myndigheter utveckla den kulturella infrastrukturen? Hur kan man ur ett nationellt perspektiv få en bild av hur de kulturpolitiska målen uppnås inom olika kulturyttringar och på olika ställen i landet? NFH bedömer att det bör finnas ett framtida forum för en sådan diskussion och att man följer upp den nya modellen på ett aktivt sätt. Kanske kan både samverkansrådet och den nya analysmyndigheten ha en sådan roll.

I detta kapitel tar man också upp betydelsen av att det finns utrymme för kulturyttringar som har en svag eller obefintlig institutionell hemvist och att det även ska finnas möjlighet att stödja kulturverksamhet som inte bedrivs i institutionsform. Kanske tänker man då i första hand på en smal och mer experimentell konstnärlig verksamhet men resonemanget gäller i de flesta län även för hemslöjdsverksamheten. Läns-hemslöjds-konsulenterna är sällan knutna till någon institution. Att inte bära på ett institutionsansvar för samlingar och/eller kontinuerlig utställningsverksamhet innebär att man har stor flexibilitet i sitt arbetssätt och lätt kan pröva nya arbetsformer. Konsulentverksamheten når ut i hela regionen och konsulenterna arbetar mycket genom lokala och regionala nätverk.

5. En ny modell för samverkan

9. Vissa konsekvenser av utredningen förslag

I detta avsnitt behandlas och kommenteras frågor som berör hemslöjdsverksamheten i både kap. 5 och 9.

Förändring i anslagsstrukturen

Grundpelaren i den nya modellen bygger på att de statliga bidragsmedlen till regional kulturverksamhet förs samman till ett gemensamt anslag. Detta innebär enligt utredningens förslag att även de statliga bidragsmedlen till läns-hemslöjds-konsulenterna förs till det nya anslaget. NFH framförde ursprungligen önskemål om att konsulentverksamheten skulle undantas i avvaktan på en separat utredning om bl.a. läns-hemslöjds-konsulentmedlen. NFH kan i dagsläget ställa sig bakom utredarens bedömning, att det är en poäng med att läns-hemslöjds-konsulenterna ingår i modellen redan från dess start samt att hemslöjds-konsulentverksamheten behandlas likartat som annan kulturverksamhet. Däremot kvarstår önskemålet om en separat utredning om övriga hemslöjdsfrågor och NFHs framtida roll, se nedan.

Kulturplanens innehåll och samverkansråd

NFH ser med tillfredsställelse på att det i 7§ i den förordning som betänkandet föreslår står inskrivet att landstingen ska beakta att invånarna ska kunna ha tillgång till hemslöjdsfrämjande verksamhet. Dessutom ska mål och inriktning för de aktuella verksamheterna anges, vilket ur kvalitetssynpunkt är av avgörande betydelse. Där kan NFH komma in med sakkompetens i dialog med Statens kulturråd, i samverkansrådet och i dialog med länen. Det föreslagna samverkansrådet kommer att ha en nyckelroll när det gäller att försörja kulturrådet med sakkunskap i frågor som de inte tidigare har hanterat, däribland hemslöjd. Mot denna bakgrund kommer samverkansrådet att bli ett mycket viktigt forum för hur den nya modellen kommer att förverkligas.

Bidrag till läns hemslöjds konsulenter

Som utredningen understryker har hemslöjds konsulenter en annan och bredare roll än läns konsulenter inom andra kulturområden. Slöjd berör många samhällsområden och kräver därför att hemslöjds konsulenter kan arbeta mångdimensionellt och ha en måk- larroll. Hemslöjds konsulenter ska som grund ha kännedom om alla hemslöjdens material- och teknikområden. De har utifrån denna såväl praktiska som teoretiska kun- skap till uppgift att tillvarata, utveckla och förnya kulturarvet genom kunskapsförmed- ling. De ska arbeta med närings- och entreprenörskapsfrågor med sikte på både varu- och tjänsteproduktion. De ska arbeta mot både professionella slöjdare och hobby slöjda- re. Andra prioriterade områden är barn och ungdom samt hållbar utveckling. Ytterligare ett område som blir alltmer aktuellt är hälsoaspekten där slöjden kan användas både i förebyggande och rehabiliterande syfte. Detta digra och stora verksamhetsfält motiverar att det finns minst två hemslöjds konsulenter i varje län och i de större regionerna fler.

För att utnyttja samordnings- och effektivitetsvinster arbetar hemslöjds konsulenter ofta länsöverskridande och med nationella projekt. Att t.ex. tillsammans producera en utställning och ett programkoncept som kan turnera över hela landet är mycket resurs- besparande. Det kan även gälla framtagning av gemensamma webbsidor som den peda- gogiska sajten ”Slöjden i skogen”. Dessa erfarenheter av samarbete inom fältet kan man dra nytta av i ett framtida utökat samarbete med andra kultur konsulenter i projekt där olika kulturyttringar kan mötas och korsbefruktas.

Länshemslöjds konsulenter har en stark lokal och regional förankring genom ett väl etablerat samarbete med det civila samhället bl.a. i form av hemslöjds föreningarna, vil- ket utredningen påpekar. Detta nätverk byggs nu ut och kan byggas ut ytterligare genom samarbete med olika teknikföreningar och nätverk samt genom webbsajter och bloggar. Genom slöjden och konsulenternas arbete ges alla medborgare möjlighet att genom sina händer bli delaktiga i kulturarvet och vår gemensamma historia.

Under samma anslagspost

I den anslagspost som avser stöd till läns-hemslöjds-konsulenterna ingår även stöd till fem rikskonsulenter och medel för att finansiera den fortbildning och den informationskonferens som NFH årligen arrangerar för landets hemslöjds-konsulenter. Rikskonsulenterna har ett nationellt uppdrag och ansvaret för dem bör även fortsättningsvis ligga på NFH som en del av myndighetens nationella och samordnande roll. Hur rikskonsulenterna ska organiseras och hur deras framtida uppdrag utformas bör ses över i en kommande utredning. Här bör speciellt nämnas rikskonsulenterna i sameslöjd som har Sameslöjdstiftelsen som huvudman, vars kunskaper om ett urfolks- och minoritetsperspektiv är viktiga att beakta.

I den framtida starkt regionaliserade kulturpolitiken kan man se ett ökat behov av rikskonsulenter, som arbetar med ett nationellt perspektiv inom olika specialområden. De kan bli en resurs som binder samman ett nationellt och regionalt perspektiv och stå för kvalitets- och kunskapsutveckling med koppling till forskarsamhället. Detta skulle vara helt i linje med den nya akademiska utbildning som planeras vid Institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet, se sid. 2.

De fortbildnings- och informationskonferenser som NFH arrangerar med hemslöjds-konsulenterna som målgrupp är en del av NFHs samordnande funktion. Detta är tillfällen som blivit mötesplatser för idéutbyte och för planering av gemensamma projekt. NFH erbjuder en omvärldsbevakning och fortbildning som genom åren stärkt och professionaliserat yrkesgruppen. NFH bedömer att detta är en verksamhet som bör fortsätta och kommer att än mer behövas i ett snabbt föränderligt och komplext samhälle. Ett samhälle som kommer att kräva ökad lyhördhet för såväl internationella strömningar som krav från medborgarna att vara medskapande. Hemslöjden är genom sin koppling till värden som hållbarhet, hälsa och kreativitet ett kunskapsområde i samtiden. De professionella slöjdarnas tjänster och produkter är en del av sektorn kulturella och kreativa näringar, vars betydelse kommer att öka i det framtida samhället. Det finns också ett ökat intresse för det autentiska och dess materiella uttryck i människors sökande efter identitet och livsstil. Allt fler väljer ”att göra själv” som en motkraft/komplement till den virtuella världen och dess uttryck. För att synliggöra detta krävs dock ett samlat nationellt forum, en roll som NFH har idag och vill utveckla och driva. Här kan nämnas NFHs pågående framtagning av sajten ”Slöjd håller” i nära samarbete med en grupp hemslöjds-konsulenter och en ny webbsajt, i samarbete med Svenska Hemslöjdföreningarnas Riksförbund, riktad till en ny ung internetvan målgrupp av gör-det-självare och handarbetsaktivister.

Förslaget om en utredning

Betänkandet menar att det finns skäl att överväga om det på sikt behövs en egen myndighet för området som en följd av utredningens förslag att fördelningen av medel till

läns-hemslöjds-konsulenter ska ske inom ramen för Kultursamverkansmodellen. Samtidigt säger utredningen att man erfarit att NFH har en stor betydelse för att stärka hemslöjden i Sverige samt att man ställer sig positiv till att regeringen ger NFH i uppdrag att utreda hur det nationella stödet till hemslöjdsverksamhet i övrigt bör se ut framöver.

Enligt utredningen förslag kommer anslagsposten Främjande av hemslöjd att förändras. Ca 60% av nämndens bidragsanslag går in i den nya modellen. Delar av bidragsdelen – rikskonsulentmedel, medel till fortbildning och informationskonferens, projektmedel och medel till SHR – kvarstår liksom nämndens förvaltningsanslag. I detta sammanhang bör dock påpekas att enligt NFHs årsredovisning från 2009 beräknas att verksamhetsgrenen konsulentverksamhet tar 20% av nämndens förvaltningsresurser i anspråk. Det innebär att 80% av kansliets verksamhet kvarstår även om läns-hemslöjds-konsulentmedlen kommer att administreras av Statens kulturråd. Samtidigt vet vi att om man rubbar en del av en verksamhet kommer naturligtvis övriga delar att påverkas. Detta sker parallellt med att vi går in i ett nytt kulturpolitiskt landskap. Mot denna bakgrund finner NFH att det skulle vara rätt tid för en utredning som genomlyser verksamhetens innehåll, inriktning och möjligheter samt nämndens framtida roll i en ny kulturpolitisk omvärld utifrån den unika kompetens som NFH besitter som myndighet. Nämnden ser gärna att regeringen medverkar till att utreda och belysa en rad betydelsefulla frågor, bland annat:

- Vilket strategiskt utvecklings- och samordningsansvar ska ligga på NFH?
- Vilken blir nämndens roll som kvalitets- och kunskapsutvecklare för verksamheten? Detta bör ses i relation till rikskonsulentorganisationens framtida form och i relation till läns-hemslöjds-konsulentverksamheten.
- Hur kan samordning av konsulentverksamheten utvecklas genom ett ämnesspecifikt fortbildnings- och informationsansvar på nationell nivå?
- Hur kan helhetsbedömningar göras angående slöjden som kultur, näring och utbildning?
- Hur tar man till vara på olikheter och den samlande hemslöjds-kompetensen som finns i hela landet, där bl.a. sameslöjden står för en levande tradition och utveckling inom en minoritetskultur?
- Hur kan verksamheten kvalitetssäkras och hur kan forskningsanknytningen stärkas och en kritisk reflektion och metod utvecklas inom området?
- Hur ska dagens projektmedel kunna spela en mer framträdande strategisk roll som nationella utvecklingsmedel för att uppnå framtida mål?
- Hur ska de medel som idag förmedlas till Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund kunna förenas med ett uppdrag som stödjer verksamheten utan att styra den?
- Hur kan kontaktytorna med det civila samhället breddas?
- Hur kan ett internationellt samarbete utvecklas utifrån kunskapen om slöjdens globala karaktär, där vi tydligt ser hur vi oberoende av etnicitet har gemensamma mönster- och teknikskatter som har vandrat över nationsgränser och hela tiden påverkat traditionen och influerat skapandet.

Utifrån en analys och problematisering av bland annat dessa olika frågeställningar i förhållande till den kulturpolitiska omvärlden bör utredningen ge förslag till olika lösningar på NFHs framtida uppdrag, ansvar och organisatoriska form.

6. Modellens genomförande

Kriterier för modellens genomförande

Ambitionen att länen ska ta fram kulturplaner i dialog med kommuner, det civila samhället och kulturskaparna är god och kan öka medborgarinflytandet och engagemanget. Det är dock en stor förändring som kommer att kräva tid och ny kompetens. Målet att redan 2011 kunna starta den nya modellen i de fem första länen utifrån väl genomarbetade och väl förankrade kulturplaner ter sig realistiskt utifrån ett tids- och kvalitetsperspektiv.

Som utredningen tar upp finns det en uppenbar risk att små områden inom modellen, som hemslöjd, marginaliseras då de regionala och kommunala huvudmännen inte har kunskap inom specialområden. Här ligger det ett stort ansvar både på NFH och hemslöjdskonsulenterna och deras huvudmän på regional nivå att bevaka att hemslöjdens position stärks och utvecklas.

Som tidigare nämnts har NFH och hemslöjdskonsulenterna på både nationell, regional och lokal nivå goda erfarenheter att arbeta med det civila samhället, vilket skulle kunna stå som modell för andra verksamheter. Att skapa dialog med ideella och idéburna organisationer och andra nätverk är dock ett tidskrävande arbete som måste få växa fram i en process som grundar sig på ömsesidigt förtroende.

När det gäller kulturskaparna inom hemslöjden, slöjdarna, kan det finnas en risk att de inte kommer till tals då de sällan är organiserade fackligt eller i någon yrkesorganisation. Här har hemslöjdskonsulenterna en viktig uppgift att tillvarata deras intressen.

Län som bör ingå i den första förhandlingsomgången och tidplan

De fem första länen har mycket olika karaktär och förutsättningar vilket kan ses som positivt, då man ser dem som pilotlän för Kultursamverkansmodellen. Utifrån de processer med länssammanslagning som skett i Skåne och Västra Götaland bedöms dock dessa två regioner ha ett tydligt försprång. Av dessa anledningar skulle det kunna vara en fördel om erfarenheterna från de fem första länen analyseras och utvärderas noga innan den nya modellen appliceras på ytterligare län. I den föreslagna tidplanen hinner de fem första länen inte ens återrapportera resultatet av det första året enligt den nya modellen innan ytterligare län går in i modellen 2012. Modellens snabba genomförande kan leda till att processen inte blir tillräckligt genomarbetad.

Bidragshantering under modellens successiva införande

Utredningen föreslår enligt alternativ ett att NFH på motsvarande sätt som idag ansvarar för bidragsprövning och utbetalning till verksamheter i de län som ännu inte omfattas av samverkansmodellen, vilket är en bra lösning. Att medlen skulle rekvireras från Statens kulturråd för detta bedöms dock vara en olämplig lösning, då den övervägande delen av utbetalningarna inledningsvis kommer att finnas kvar hos NFH samt då anslagsposten Konsulentverksamhet även innehåller medel till rixkonsulentverksamheten samt fortbildnings- och informationsmedel för hemslöjdskonsulenterna i samordnande syfte. Det senare är två nationella uppdrag som bör ligga kvar hos NFH utifrån dess nationella roll och då även medlen för detta.

7. Uppföljning, utvärdering och analys

Viktiga frågor, uppföljning, utvärdering och analys, är tyvärr mycket knapphändigt belysta i detta kapitel. NFH bedömer att det är av stor vikt att roll- och ansvarsfördelning inom detta område tydliggörs mellan sakmyndigheterna, Statens kulturråd, samverkansrådet och den nya analysmyndigheten. Både kulturrådet och den nya analysmyndigheten bör ta tillvara på kompetens och erfarenheter hos de olika berörda myndigheterna. Vilka behov finns, vilka frågor bör ställas, vilken information saknar vi idag för att kunna följa utvecklingen och förbättra verksamheten? För att förebygga dubbelarbete krävs en öppen dialog och samarbete mellan de olika myndigheterna. Detta är ett område där både analysinstrumenten och metoderna kan förbättras, inte minst när det gäller statistikområdet samt där det finns ett stort behov av forskning.

Nämnden beslöt vid sitt sammanträde den 24 maj 2010 att avge ovanstående yttrande.

Nämnden för hemslöjdsfrågor

Bo-Erik Gyberg
Ordförande

Eva Ohlsson
Kanslichef